
Történetek a növények világából

Stories from the vegetable reign

Dr. Forrai György PhD

forrai.gyorgy@upcmail.hu

Initially submitted September 10, 2014; accepted for publication November 02, 2014

Abstract:

Stories on two plants which are well-known from Old Times

Kulcsszavak: hagyma, fokhagyma, datolya: különböző alkalmazások

Keywords: onion, garlic, different applications

A hagyma

Fűszernövény, a közegészségügy szakértői szerint egyszerű „földes áru”, mégis, ősidők óta a különféle népek életében, társaival, a póréhagymával és a fokhagymával együtt, igen fontos szerepet töltött/tölt be. Egyetlen háztartásból sem hiányozhat ugyanis. A hagyma (*Allium cepa*) és a fokhagyma (*Allium sativum*) neve a kelta „all” szóból származik, ami orrfacsaró, szúrós illatot fejez ki. „Ennek ellenére” nemes rokonai vannak: lévén a liliomfélék génuszának tagja, mint a liliom, a tulipán és az őszi kikerics. Az is jelzi, hogy a hagyma a legrégebben termesztett növények egyike, s évezredek óta népi gyógyszernek számít, hogy az i.e. kb. 1550-ből származó, nevezetes egyiptomi *Ebers Papyrusz* 800 gyógyászati formulát ad meg, köztük 22 a fokhagymát ajánlja szívproblémák, fejfájás, daganatok, férgesség és harapások esetére. Más kérdés, hogy ma már aligha érvényes e három és félezredes javallatok egyike-másika.

Gondos kezek fölírták a Kheopsz piramis falára, hogy az építőmunkások mennyi hagymát és fokhagymát fogyasztottak munkájuk közben - ezt *Hérodotosz* tanítja nekünk. Az egyiptomi papok ezzel szemben – legalább is a szertartásokon – „távol tartották maguktól a hagymát” – írja *Plutarchos*. „Sem böjtire, sem ünnepre nem kívánatos, mivel szomjúságot idéz elő, s izgatottá teszi azt, aki fogyasztja”. Hasonlóan vélekedtek a régi görögök is, bűzösnek tartották a hagymát és a fokhagymát, s akik mégis ették, nem voltak kívánatosak Kübelé templomában. Indiában a fokhagymát antiszeptikus oldatban sebek, fekélyek öblítésére használták. Kínában hagymateát alkalmaztak láz, fejfájás, kolera és dizentéria esetén.

A zsidók – többek között – hüvelyvérzéskor alkalmazták a nagyméretű perzsa hagymát. Hogy a gyógyítási kísérletek mennyi babonás aktussal keveredtek, azt mutatja a

Talmud egyik mondása az i.sz. 5. század végéről (*Sabbath* traktátus 110 a/b). Hüvelyvérzéskor, egyebek mellett, javasolták, hogy a nagy perzsa hagymát főzzék meg borban, itassák meg az asszonnyal és kiáltssanak rá: „álljon el a vérzésed!” (A szokásból csak a „rákiabálás” maradt meg, jószerivel vérzés nélkül is). Kuruzslás? Pszichés ráhatás? Mindegy. Később látni fogjuk, hogy valami hasonló védett meg embereket egy nagy járványtól, Marseille-ben, a 18. században.

Az Egyiptomból elmenekült és negyvennapos sivatagi vándorlásra kényszerült zsidók – olvashatjuk a Bibliában – fájó szívvel gondolnak vissza az egyébként kegyetlen egyiptomi rabság idejére: „Visszaemlékezünk a halakra, amelyeket ettünk Egyiptomban ingyen, az ugorkákra és dinnyékre, a párhagymákra, vereshagymákra és fokhagymákra. Most pedig a mi lelkünk eleped, mindennek híjával lévén; szemünk előtt nincs egyéb, mint a manna” (*Numeri* 11: 5-6).

De nézzünk további példákat is: egy szanszkrit nyelven írt szerelmi dal is a fokhagymát dicséri az 5. században – no meg a kedvest -, amint ezt egy *Bower* nevű szerző 1890-ben kimutatta. Több neves szerző is gyógyszernek tekintette a fokhagymát: pl. *Arisztotelész*, *Hippokratész* és *Arisztophanész*. A természettudományokban jártas *idősebb Plinius* számos terápiás ajánlatában szerepel a hagyma és a fokhagyma. Figyelemre méltó az is, hogy *Discoriodes*, a római hadsereg főorvosa, az i.sz. 1. században féregűzés céljából rendelte a fokhagymát.

Görögországban az I. olimpiai játékokon az atléták a fokhagymát stimulusként szedték – úgy látszik nem voltak még éles szaglóképességű doppingellenőrök. A zsidók között a hüvelyi vérzésre alkalmazott, borban főtt hagyma érdekes módon sok-sok évszázad múltán egy másik kultúrában is megjelent. 1721-ben a nagy marseille-i pestisjárvány idején, négy elítéltet osztottak be arra, hogy eltemessék a halottakat. Természetesnek tartották, hogy a bűnözők is a járvány áldozatai lesznek, hiszen ezt a piszkos munkát senki sem vállalta. És csodák csodája, semmi bajuk sem lett. Védettek voltak? Kiderült, hogy borban főtt fokhagymát ettek – nyilván nem tudatosan. Mindenesetre italuk (a hagyma borfőzete) híressé vált és elterjedt, s ma is kapható francia földön. A neve: *vinaigre des quatres voleurs*, a négy tolvaj ecetje. Hogy aztán a bor, a hagyma, vagy a belőlük készült főzet volt-e hatásos, az rejtély.

Jól ismert *Shakespeare* színdarabjából, a Szentivánéji álomból a mesteremberek előadása, melyre Theseusnak, Athén fejedelmének a tiszteletére készülnek. Ebben Zuboly, a takács figyelmezteti társait: „Na, meg aztán, színész barátaim, ne egyetek se vöröshagymát, se fokhagymát, hogy kellemes legyen a leheletünk, akkor bizonyára megdicsérnek, hogy kellemes a komédia” (IV. felvonás, 2.szín. *Arany János* fordítása).

A későbbi századok kutatási bebizonyították, hogy az ókori megfigyelés, mely szerint e növények jótékony hatásúak különböző bajokban, valóság. *Louis Pasteur* (1822-1895), a nagy francia vegyész és mikrobiológus, 1858-ban leírta, hogy a fokhagymának antibakteriális hatása van. *Albert Schweitzer* (1875-1965), a híres orvos, teológus, Bach-interpretátor és afrikai misszionárius, sikerrel alkalmazta a fokhagymát amőba dizentériával fertőzötteken. De nem maradt ki a fokhagyma a gyógyhatású növények közül a második világháborúban sem: mint antiszeptikumot és üszkösödést megelőző szert használták. A laboratóriumi vizsgálatok azt mutatták, hogy a fokhagyma 1: 125 000 hígítású oldata gátolja a sztafilokokkuszok, sztreptokokkuszok, koleravibriók, sigellák növekedését. Továbbá, hogy sok, állatra patogén gombát, élesztőt is öl, sőt némelyik hüvelygyulladás okozót is. Gátolja lovak alsó végtag trombózisait. De nemcsak a lovakét! *G. S. Simona* az indiai Poona egyetemen 1979-ben, epidemiológiai tanulmányt tett közzé. A vegetáriánus Jain közösség három különböző

csoportját vizsgálta. Az első csoport tagjai korlátlanul ették a hagymát és a fokhagymát, minimum 50 illetve 600 grammot hetenként, a második csoportba tartozók csak 10-200 grammot, a harmadik csoportbeliek soha, semmit. Megállapította, hogy a fokhagymafogyasztás növelésével arányosan az egyének trombózishajlama csökkent.

A téma egyik kutatója *Theodor Wertheim* német kémikus a kéntartalmú fokhagymaolaj jótékony hatását elemezte (1844). Munkája végén *Sir John Harrington* idézi, aki az „Englishman’s Doctor”-ban pontosan megfogalmazta a fokhagyma előnyeit és hátrányait. A kedves bökvers magyarul nagyjából így szól:

*A fokhagyma bár leheleted rontja
És talán még a könnyedet is ontja
Becsmérlésed nem érdemli*

A datolya

Néha életedet menti.

Az értelmező szótár szerint magasztos tárgyú, emelkedett hangú lírai költeményt illetnek az *óda* szóval, tréfásan pedig akkor zengenek valakiről vagy valamiről ódát, ha nagyon meg akarják dicsérni. A *Phoenix dactylifera* nevű kultúrnövény ilyen s nemcsak a Bibliában és a vele foglalkozó kommentár-irodalomban.

A növény eredetileg Dél-Arábiában termett, de nemesített formában már az ősi Babilonba is eljutott. Egy babiloni himnusz 360–féle fölhasználási módját sorolja fel. Az asszír birodalomban szinte szent növényként tisztelték, amint ezt alabástromból készült domborművek tanúsítják. Már igen korán eljutott Szíriába és Palesztínába is (ebből adódhat alapos ószövetségi ismertsége).

Dicséri a gyümölcsöt a Biblia is: „Mert az Úr, a te Istened jó földre visz be téged (...) Búza-, árpa-, szőlőtő-, füge- és gránátalma termő földre; fa-, olaj- és méztermő földre” (*Deuteronomium* 8: 7-8). A Biblia-tudósok szerint a „méz” itt a datolyát jelenti. A *Talmud* is többször említi a nagybecsű gyümölcsöt, melynek gyógyerőt is tulajdonítottak őseink. A *Ketubot* 10b és a *Gittin* 70a helyeken olvasható: „a datolya képes testünket fölmelegíteni (föltehetően a kalóriaértékére utalna a szöveg, ha a fogalom már ismert lett volna), étvágyunkat kielégíteni, beleinket mozgásba hozni és erősíteni, a gyomorra gyakorolt minden káros hatás nélkül”. Gyógyhatását három „támadásponton” tételezték föl: megszünteti a rossz gondolatokat (ma úgy mondanók: kedvezően hat a pszichére), előnyös a bélbajokkal és az aranyérrel küszködőknek. De kifejezetten elleneztek azt, hogy üres gyomorral fogyasszák, különösen, ha a datolya savanyú, vagy kesernyés (*Baba Mecia* 113b). Az *Éruvin* 68a tanácsa: ha egy gyermekágyas asszonynak gyöngélgedése idején vizet kellene melegíteni ünnepkor (szombaton tilos a vízmelegítés!), elkerülhetjük, ha datolyát adunk helyette.

Az észak-afrikai tengerpart hosszában a föníciaiak terjesztették el. Ismerték Egyiptomban is az i.e. 3. évezred vége óta: az első ábrázolások a XII. dinasztia idejéből valók: nyilvános demonstrációk alkalmával elsőrendű győzelmi szimbólum szerepét töltötte be. Antik szerzők, *Homérosz* (*Odüsszeia*), *Hérodotosz*, *Xenophon*, az idősebb *Plinius*, *Theophrasztosz* stb. beszámolóí igazolják sokoldalú fölhasználását. Athéni mondák szerint a déloszi *Thészeusz* harci játékainak győzteseit datolyaágakkal ékesítették. De győzelmi jelkép volt a rómaiak fényűző ünnepein is. A datolya dél-európai elterjedését az araboknak tulajdonítják. Fontos szerepet nyert a keresztény ikonográfiában is: a mártíromság szimbólumaként szerepelt.